

مقایسه تطبیقی روابط عملکردی روستائیان با شهرهای هرسین و کرمانشاه.

مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان هرسین

همایون اکبری^۱، حمید شایان^۲، مریم قاسمی^{۳*}

^۱ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد.

^۲ آستاد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد

^۳ آستادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۲/۲۳؛ تاریخ پذیرش: ۹۶/۷/۲۵

چکیده

روابط شهر و روستا جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌ریزی توسعه در سطوح ملی، منطقه ای و محلی دارد؛ زیرا گستره و عمق روابط شهرهای کوچک با روستاهای پیرامون بر تحولات فضاهای مختلف جغرافیایی بسیار موثر است. این پژوهش با هدف تحلیل روابط عملکردی روستائیان بخش مرکزی شهرستان هرسین با دو نقطه شهری هرسین و کرمانشاه انجام پذیرفته است. منظور از روابط عملکردی: پیوندهای حاکم بر جریان‌های روستا به شهر و شهر به روستا است که در زمینه‌های گوناگون بررسی شده است. روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و با رویکرد تطبیقی است، واحد تحلیل ۲۲۹ خانوار روستایی در ۱۴ روستا در بخش مرکزی شهرستان هرسین استان کرمانشاه است. در این پژوهش روابط عملکردی خانوارهای روستایی با شهر هرسین و کرمانشاه به تفکیک ۴ بعد اقتصادی، خدماتی، اجتماعی و فرهنگی و مبادله‌ای ذیل ۲۶ متغیر با ۴۱ شاخص در طیف لیکرت کمی گردید. آلفای کرونباخ ۰٫۸۶، بیانگر پایایی نسبتاً مطلوب ابزار تحقیق است. نتایج حاصل از آزمون Paired Sample T test نشان می‌دهد که تفاوت چشمگیری بین روابط عملکردی روستائیان با دو شهر هرسین و کرمانشاه وجود دارد به طوری که روابط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و مبادله‌ای روستائیان با شهر هرسین به ترتیب با ۲٫۳۴، ۲٫۶۸ و ۲٫۳۸ بیشتر از کرمانشاه به ترتیب با ۱٫۶۲، ۲٫۴۱ و ۱٫۵۰ است. در بعد خدماتی روابط روستائیان با شهر کرمانشاه با ۱٫۸۹ بیشتر از شهر هرسین با ۱٫۸۶ است. در مجموع، روابط عملکردی روستائیان با شهر هرسین با میانگین ۲٫۳۷ گسترده‌تر از روابط روستائیان با شهر کرمانشاه با میانگین ۱٫۸۶ است، در واقع روستائیان با شهر کوچک هرسین در تمامی زمینه‌های مورد بررسی به‌جز خدمات بهداشتی-درمانی روابط گسترده‌تری نسبت به شهر کرمانشاه دارند.

واژه‌های کلیدی: سکونتگاه‌های روستایی، بخش مرکزی شهرستان هرسین، شهر کرمانشاه، شهر هرسین، روابط عملکردی

مقدمه

2010:160). شهرهای کوچک به‌عنوان حافظ تعادل محیطی روستا (ثبات منطقه‌ای) (نوری و همکاران، ۱۳۸۸: ۶)، کانون انتشار توسعه به مراکز روستایی (روستایی و باقری، ۱۳۸۹: ۵)، بازار مناسب برای ارائه خدمات در ابعاد مختلف (مکانیکی و سجادی، ۱۳۹۰: ۶۵۶)، ایفاکننده نقش عدالت اجتماعی و رفاه عمومی، ایجادکننده فرصت‌های شغلی (جمعه‌پور و رشنوی، ۱۳۹۰: ۳۱) عرضه‌کننده خدمات حمایتی و صنعتی (فنی، ۱۳۸۸: ۳۳)، مکان‌های خدمات‌رسانی برتر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (Shamsoddini, 2011:57-93)، عامل رشد اقتصادی بازار کشاورزی،

طرح مسئله: در جهان در حال توسعه، انباشتگی شهری مشکلات بسیاری در شهرهای بزرگ همچون تراکم جمعیت، بیکاری، مهاجرت و تخریب محیط‌زیست و ... ایجاد نموده است. امروزه اغلب تحلیل‌گران شهری و منطقه‌ای، توجه خود را به توسعه شهرهای متوسط و کوچک به عنوان استراتژی لازم برای غلبه بر عدم تعادل ناشی از توسعه شهرهای بزرگ معطوف داشته‌اند (Mahdibeigi et al.,

* نویسنده مسئول: magh30@um.ac.ir

«بیستون» است. شهر هرسین با جمعیتی معادل ۴۹۹۶۷ نفر (۵۷٫۹ درصد جمعیت شهرستان) در فاصله ۴۷ کیلومتری شهر کرمانشاه قرار دارد و به‌عنوان یک شهر کوچک پنجمین شهر استان در ساختار سلسله‌مراتب شهری استان کرمانشاه محسوب می‌شود (سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۰: ۳۵). در حال حاضر با توجه به مرکزیت شهر کرمانشاه در استان، امکانات، منابع و جمعیت در این شهر متمرکز است و سایر کانون‌های شهری با ضعف ساختاری و عملکردی مواجه هستند برآیند این مساله، مهاجرت روستائیان جویای کار و روستائیان مرفه به مرکز استان (شهر کرمانشاه) یا تهران و کرج است. از مهم‌ترین مؤثرترین تلاش‌ها در این زمینه عطف توجهات و مطالعات بر کانون‌های کوچک شهری و توجه به روابط آنها با پسرکانه روستایی^۱ است. با توجه به اینکه پیوندهای روستا-شهر قسمتی از واقعیت‌های زندگی روزانه خانوارهای ساکن در نواحی روستایی است (طاهرخانی و افتخاری، ۱۳۸۳: ۸۳)، مطالعه و بررسی روابط شهر و روستا به منظور درک مسائل شهرگرایی و پیدایش راه حل‌های مناسب جهت برقراری یک روند توسعه متعادل شهری و روستایی ضروری به نظر می‌رسد (رضوانی، ۱۳۸۲: ۲۴)؛ اگرچه در دیدگاه سنتی، موضوع روابط متقابل شهر و روستا از طریق نفوذ شهرهای بزرگ به‌عنوان عامل مؤثر توسعه فضایی شناخته شده‌است، اما شهرهای کوچک و متوسط به عنوان حلقه مهم و مکمل رابطه شهر و روستا محسوب می‌شوند (Tacoli, 1998:142). منظور از روابط عملکردی در این مطالعه، پیوندهای حاکم بر جریان‌های روستا به شهر و شهر به روستا است که در زمینه‌های گوناگون اقتصادی، مبادلاتی، اجتماعی-فرهنگی و خدماتی مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به مطالب مطرح شده پرسش اصلی تحقیق به این صورت مطرح می‌گردد: عملکرد شهر هرسین در رفع نیازهای مختلف روستائیان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، تجاری و خدماتی در مقایسه با شهر کرمانشاه چگونه است؟

بهبود دهنده دسترسی بازارها برای نهاده‌های کشاورزی، بهبود دهنده حمل‌ونقل درون منطقه‌ای و کمک‌کننده به رفت‌وآمدها و مهاجرت دورانی (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۵-۱۵۴) و... مورد توجه‌اند. عملکرد مطلوب نقاط شهری کوچک در گرو رشد سرمایه‌گذاری دولت و قدرت و نفوذ در روستاهای پیرامونی در زمینه‌های گوناگون اقتصادی، تجاری، اجتماعی-فرهنگی و خدمات و مانند اینها است. پژوهش حاضر روابط عملکردی روستائیان را با شهر کوچک هرسین و شهر کرمانشاه (مرکز استان) که متأثر از شدت و وسعت روابط و پیوند با روستاهای پیرامونی و پسرکانه‌های روستایی است، مورد بررسی قرار می‌دهد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد نظام شهری استان کرمانشاه با عدم تعادل مواجه است، شهر کرمانشاه در این استان به دلیل برخورداری از حوزه عملکردی قوی و متنوع به‌عنوان شهر مسلط (نخست شهر) موجبات ناهماهنگی را در نظام شهری استان فراهم آورده‌است. این در حالی است که در استان کرمانشاه شهر متوسط (میانی) مطابق با تعاریف علمی، وجود ندارد و همه شهرهای استان به‌جز شهر کرمانشاه که مرکز استان است، در رده شهرهای کوچک قرار می‌گیرند. شکاف زیاد بین شهر کرمانشاه و شهرهای کوچک استان موجب شکل‌گیری مهاجرت از نواحی روستایی و برخی کانون‌های شهری بسیار کوچک به شهر کرمانشاه گردیده است. این نحوه توزیع فضایی جمعیت در سلسله‌مراتب شهری، نشان‌دهنده عدم تعادل سکونتگاهی و حاکمیت الگوی نخست شهری در استان است. صاحب‌نظران جهت دستیابی به نظام شهری و فضایی بهینه، تقویت نقش و عملکرد شهرهای کوچک را به‌عنوان حلقه‌های واسط و اولیه بین جوامع شهری و روستایی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر عنوان می‌نمایند (یغفوری و لطفی‌فر، ۱۳۹۲: ۹؛ غفاری گیلانده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱). براساس نتایج سرشماری ۱۳۹۰ شهرستان هرسین در استان کرمانشاه با جمعیتی معادل ۸۶۳۴۲ نفر دارای دو بخش و چهار دهستان و دونقطه شهری «هرسین» و

پیشینه نظری تحقیق

پیرامون «شهرهای کوچک» مطالعات گسترده و گوناگونی در سطوح بین المللی، ملی و محلی صورت گرفته است. بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد، پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با موضوع تحقیق را می‌توان در دسته‌های مختلفی قرار داد. تعدادی از پژوهش‌های انجام شده شهرهای کوچک را در ارتباط با «توسعه منطقه‌ای و ناحیه‌ای» مورد بررسی قرار داده‌اند من جمله «بررسی عملکرد شهرهای میانه اندام در فرایند توسعه پایدار ناحیه‌ای (مطالعه موردی: شهر بوکان)» از آهنگری و همکاران (۱۳۹۴)، «بررسی عملکرد شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان رزن» از روستایی و باقری (۱۳۸۹)، کتاب «شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه‌ای» فنی (۱۳۸۸)، «نقش شهرهای کوچک در توسعه ناحیه‌ای مطالعه موردی: شهر زیرآب» از افراخته و برزگر (۱۳۸۹)، «بررسی تأثیر نقش شهرهای کوچک در سازمان‌دهی نظم فضایی مطالعه موردی: شهر بومهن» نصیری (۱۳۸۸)، «جایگاه شهرهای کوچک در سازمان‌دهی فضایی و توسعه ملی مطالعه موردی: زنجان» نظریان (۱۳۷۵)، «جایگاه شهرهای کوچک در تعادل بخشی توزیع فضایی مورد استان ایلام» از رضایی و تقوایی (۱۳۸۸)، «نقش شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان رزن» از باقری و همکاران (۱۳۸۸) و... که در کلیه پژوهش‌های مذکور بر تاثیرات مثبت شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای و ناحیه‌ای تاکید می‌شود دلیل این امر نقش‌آفرینی شهرهای کوچک در زمینه‌های مختلف و تراوش توسعه به کل منطقه و به تبع آن توزیع فضایی مناسب جمعیت است. در اغلب پژوهش‌های مذکور توصیه می‌شود در سیاست‌های تعادل بخشی به نظام شهری ایران باید به شهرهای کوچک بیشتر توجه شود.

دسته دیگر از پژوهش‌های انجام شده شهرهای کوچک را در ارتباط با «توسعه روستایی» مورد بررسی قرار داده‌اند از قبیل: «کارکرد شهرهای کوچک در توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی: اشنویه» از

مکانیکی و سجادی (۱۳۹۰)، «بررسی و تحلیل اثرات توسعه روستا- شهرها و شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای و روستایی مطالعه موردی: شهرستان نیشابور» از بوزرجمهری و همکاران (۱۳۹۲)، «تحلیلی بر نقش شهرهای کوچک در توسعه اقتصادی- اجتماعی روستاهای پیرامونی منطقه مطالعه موردی: شهرستان قیر کازرون» از حسین‌آبادی و همکاران (۱۳۹۱)، «تحلیل کارکردی از نقش اقتصادی شهرهای کوچک در توسعه روستایی مطالعه موردی: زاهدشهر بخش شیبکوفسا» از ابراهیم‌زاده و همکاران (۱۳۹۱)، «تحلیل و ارزیابی کارکرد شهرهای کوچک در توسعه روستایی پیرامون مطالعه موردی: شهر سرابله شهرستان شیروان و چرداول» نیک‌سرشت و همکاران (۱۳۹۱)، «نقش و عملکرد شهرهای کوچک در توسعه روستایی با استفاده از روش تحلیل شبکه مورد دهستان رونیز شهرستان استهبان» رضوانی و همکاران (۱۳۸۶)، «نقش کارکردهای شهرهای کوچک در توسعه روستایی مورد مطالعه: حمیدیه خوزستان» از شیرازی و سعیدی (۱۳۷۸)، «نقش شهرهای میانی و کوچک در توسعه روستایی» از می‌فیلد و همکاران (۲۰۰۵) و ... که در کلیه پژوهش‌های مذکور کارکرد شهر کوچک در توسعه نواحی روستایی مورد بررسی قرار می‌گیرد. پژوهش‌های انجام شده همگی بر توانایی غیرقابل‌انکار شهرهای کوچک در ثبات جمعیتی، انتقال توسعه و نوآوری به نواحی روستایی پیرامونی، ایجاد فرصت‌های شغلی غیرزراعی، بازاریابی فرآورده‌ای کشاورزی و خدمات‌رسانی به پسرانه‌های روستایی و انجام مبادلات اقتصادی، تجاری، فرهنگی، و ... تاکید می‌شود.

دسته دیگر از پژوهش‌های انجام شده به بررسی «روابط و پیوندهای شهرهای کوچک با نواحی روستایی» پرداخته‌اند از جمله: «روابط متقابل شهر و روستا مطالعه موردی: ایرانشهر» از افراخته (۱۳۸۰)، «مناسبات روستا با شهر و اثرات توسعه‌ای آن مطالعه موردی: شهرستان ساوجبلاغ» از معیدفر و اکبری (۱۳۸۶)، «سازمان‌یابی فضایی روابط شهر و روستا با تأکید بر سیستان» از ابراهیم‌زاده (۱۳۹۱)، «تحلیل

برنامه‌ریزی منطقه‌ای بر اساس یکپارچگی فضایی- عملکردی^۲، استوار است و به‌عنوان مکمل انواع برنامه‌ریزی منطقه‌ای و نه جایگزین آن‌ها تحت تأثیر نظریات مکان مرکزی، نظریات جانسون (۱۹۷۰) و تاحدودی مطالعات فریدمن (۱۹۶۶) و بری (۱۹۷۶) مطرح شد (طاهری و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۰۵). در این رویکرد شهرها مراکز انتقال نوآوری به نواحی روستایی اطراف محسوب می‌شوند و استراتژی‌های توسعه فضایی به سمت توسعه و تقویت این روابط یعنی روابط شهرهای کوچک با روستاهای پیرامونی خود حرکت می‌کنند.

بحث و بررسی در زمینه ماهیت روابط روستا و شهر جایگاه ویژه‌ای در نظریه و برنامه‌ریزی توسعه (ملی، منطقه‌ای و محلی) دارد (داگلاس، ۱۳۸۸: ۸۳). در واقع روابط شهرهای کوچک با روستاهای پیرامون یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تحولات فضاهای جغرافیایی است (ابراهیم‌زاده، ۱۳۹۱: ۳۱). به‌طوری‌که مهم‌ترین مبحثی که در برنامه‌ریزی منطقه‌ای مورد ارزیابی و بررسی بوده روابط بین شهر و منطقه، روابط و اختلاف بین مناطق (شهر و روستا) است (قسمتی و همکاران، ۱۳۷۹: ۵) مطالعه مربوط به روابط شهر و روستا در سطح جهان مربوط به قرن اخیر است که توسط دانشمندانی همچون هانس بوبک، کریستالر، انگلیش، بناین، اهلرس، فریدمن، مارسل بازن، ویرث و دیگران انجام شده است (میرزایی قلعه و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۴۳). در این زمینه نظریات زیادی مطرح شد از جمله نظریه شهرهای زایا و انگلی بی. اف. هوزلیتر، نظریه راندینلی، نظریه لیپتون، نظریه تیلور و استور، نظریه تسلسل فقر توده‌ها و ... (پاپلی‌یزدی و امیرابراهیمی، ۱۳۸۱: ۱۷۵). در مجموع، رویکردهای نظری به مناسبات شهر و روستا را می‌توان در دو دسته منفی‌نگر و مثبت‌نگر تقسیم‌بندی نمود. در رویکردهای منفی‌نگر مناسبات بین روستا با شهر را یک طرفه و به نفع شهر و به ضرر روستا می‌دانند به‌طوری‌که هانس بوبک در تحلیل روابط میان شهر با روستا در دنیای غیرصنعتی عمدتاً و پیوسته بر تحمیل نوع ویژه‌ای از روابط سلطه با ماهیت استثماری از سوی شهرها بر محیط روستایی تأکید دارد. او این

رابطه نوشهر گلبهار با روستاهای پیرامونی» از قدیری‌معصوم و همکاران (۱۳۸۶)، «تحلیلی جغرافیایی بر جریان‌های متقابل روستایی-شهری مطالعه موردی مرودشت و روستاهای پیرامونی» از شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۰)، «بررسی روابط اقتصاد شهر و روستا در شهرهای متوسط نمونه موردی شهرستان کازرون» ضرابی و همکاران (۱۳۹۰) و ... که به بررسی روابط و مناسبات بین شهرهای کوچک و پسرکرانه روستایی می‌پردازند. این روابط عمدتاً در چارچوب روابط جمعیتی شهر و ناحیه، رابطه شهر و ناحیه در رابطه با جمع‌آوری، توزیع و بازرگانی تولیدات روستاها، رابطه خدماتی شهر و ناحیه، نقش شهر به‌عنوان مرکزیت اداری و سیاسی و ... مورد بررسی قرار گرفته‌است. بررسی پژوهش‌های صورت‌گرفته در ایران و سایر کشورهای جهان (چین، ژاپن، آمریکای لاتین و...) نشان می‌دهد که تقویت روابط شهرهای کوچک با پسرکرانه‌های روستایی راهبردی جهت انتقال توسعه به حوزه‌های روستایی محسوب می‌شود.

بررسی پیشینه نشان می‌دهد مطالعاتی محدود در ارتباط با شهرهای کوچک در استان کرمانشاه انجام شده‌است. در این زمینه می‌توان به «بررسی جایگاه شهرهای کوچک در نظام سلسله‌مراتبی کرمانشاه مطالعه موردی: شهر روانسر» از یغفوری و لطفی‌فر (۱۳۹۲)، «تحلیل روابط متقابل شهر و روستا در میزان توسعه‌یافتگی روستاهای دهستان حومه، شهرستان هرسین» از میرزایی قلعه و همکاران (۱۳۹۲) اشاره نمود. بررسی‌ها نشان می‌دهد در شهرستان هرسین مطالعه‌ای با موضوع بررسی روابط عملکردی شهرهای کوچک با پسرکرانه روستایی با رویکرد تطبیقی مشاهده نگردید.

مفاهیم، دیدگاهها و مبانی نظری

بروز ناکامی و ضعف اغلب تئوری‌های توسعه شهری و روستایی با دیدگاه توسعه بالا به پایین (قطب رشد، مرکز پیرامون و ...) سبب شد تا برنامه‌ریزان نظریه‌پردازان توسعه، راهبرد توسعه و ایجاد شهرهای کوچک و روستا-شهرها را با دیدگاه توسعه پایین به بالا مدنظر قرار دهند. چارچوب مفهومی آن بر

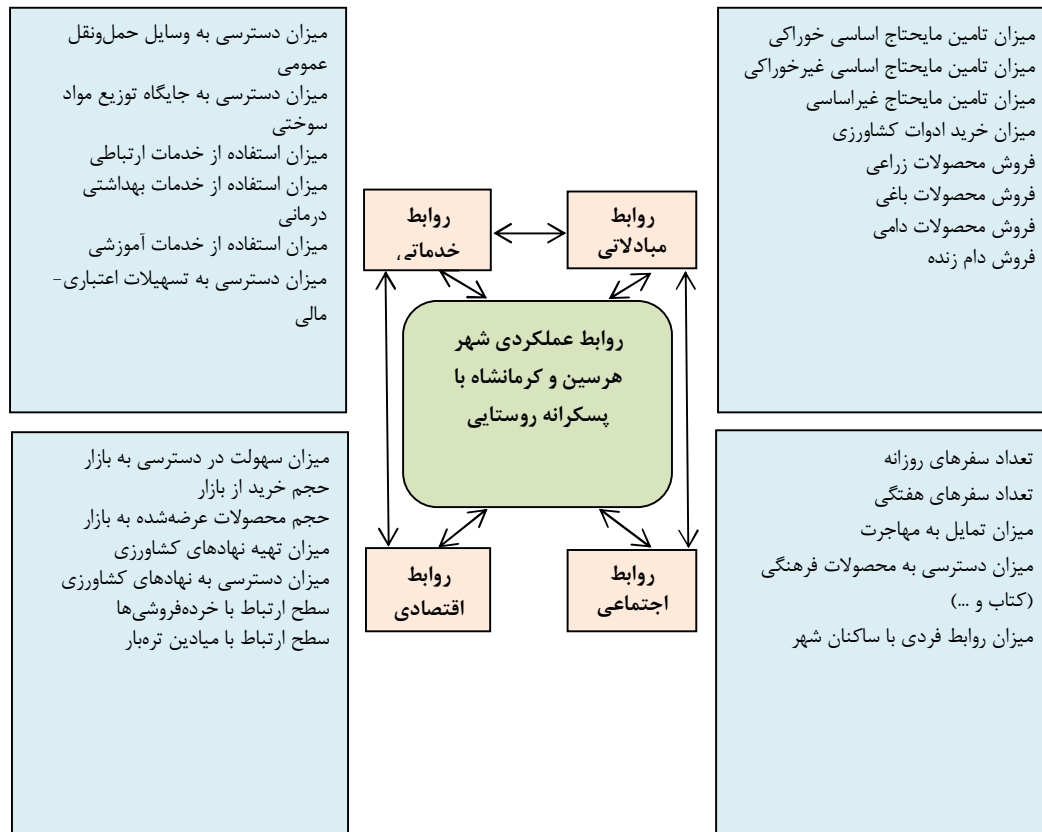
روستاهای پیرامون خود قطب رشد محسوب می شوند و توسعه پیرامون را با بهره گیری از اثر قطبی شدن و اثر انتشار تدریجی فراهم می سازند (صباغ کرمانی، ۱۳۸۰: ۲۴۶). نظریه پردازان جامعه شناسی و اقتصادی مکتب نوسازی مانند اسملسر، ردفیلد، اینگلس، هوزلیتز، ایزنشتاد در کشورهای توسعه یافته، شهر را عامل ایجادکننده، گسترش دهنده و موتور محرک توسعه روستاهای حوزه نفوذ خود می دانند (معیدفر و اکبری، ۱۳۸۶: ۸۳-۷۹). در تحقیق حاضر ماهیت روابط شهر و روستا با دید مثبت دنبال شده و اعتقاد بر این است از طریق مناسبات شهر و روستا، این دو فضای سکونتگاهی می توانند از اثرات مثبت یکدیگر بهره مند شوند. متقابلاً شهرها نیز در زمینه های مختلف به سکونتگاههای روستایی وابسته هستند. به عنوان مثال "رشد شهری تقاضای مواد غذایی را افزایش می دهد، در این زمینه تقویت رابطه روستا و شهر برای پایان دادن به گرسنگی اجتناب ناپذیر است؛ همچنین می تواند فرصتهایی برای تولید روستایی و بهبود معیشت برای روستائیان ایجاد نماید" (Graziano da Silva & Fan, 2017: 14) دنیس راندینلی در تحلیل روابط شهر و روستا بیان می دارد که در یک ناحیه توسعه یافته، انواع روابط به شرح جدول ۱ بین مراکز شهری کوچک و حوزه های روستایی پیرامونی به وجود می آید. با در نظر گرفتن مطالب ذکر شده و با لحاظ نمودن وابستگی های فضایی از نظر راندینلی مدل نظری تحقیق به شرح شکل ۱ ارائه می گردد:

گونه روابط سلطه در ایران را در قالب «سرمایه داری بهره‌وری» مطرح ساخته است (سعیدی، ۱۳۸۲: ۷۶). آندره گوندر فرانک صاحب نظر مکتب وابستگی معتقد است همان طور که شهرهای بزرگ ملی به اقمار متروپل غرب تبدیل گشته اند، خود این اقمار نیز به نوبه خود نسبت به شهرهای کوچکتر، یک متروپل استعماری به شمار می روند و خود آن شهرها نیز در اطراف خود دارای اقماری به شکل شهرک های محلی و روستاها هستند. مایکل لیپتون نیز در نظریه سوگیری شهری اعتقاد دارد نفوذ موثر شهر بر حوزه های روستایی نه تنها مردم فقیر را در فقر نگه می دارد، بلکه موجب نابرابری هایی در داخل حوزه های روستایی می شود. در مجموع وی مناسبات شهر با روستا را به ضرر روستا می داند (Tacoli, 1998:150). به نظر می رسد نظریات منفی نگر در مورد شکل و ماهیت روابط شهر و روستا در قرن ۱۸ و ۱۹ در اغلب کشورهای در حال توسعه من جمله ایران قابل تبیین هستند و امروزه استثمار و بهره کشی بدان شکل که مورد نظر صاحب نظران منفی نگر است وجود ندارد. کسانی که به مناسبات روستا به شهر از منظر مثبت می نگرند، اعتقاد دارند که شهر مکان نوآوری، خلاقیت و تحول مثبت است و برقراری ارتباط و پیوند میان فضاهای شهری و روستایی سبب انتقال و اشاعه ویژگی ها و خصایص توسعه ای از روستا به شهر می گردد. راندینلی به عنوان یکی از صاحب نظران مثبت نگر بر نقش توسعه ای شهرها در فراهم کردن دامنه ای از خدمات برای نواحی پیرامون تاکید دارد. پرو، هیرشمن و هانسن نیز معتقدند شهرها نسبت به

جدول ۱: وابستگی های مهم فضایی از نظر دنیس راندینلی

انواع وابستگی	عوامل
ارتباط فیزیکی	شبکه راهها، شبکه های حمل و نقل رودخانه ای، شبکه های راه آهن، ارتباط اکولوژیکی
ارتباط اقتصادی	ارتباط تولیدی، نحوه مصرف، جریان درآمد، جریان کالای بین ناحیه ای
تحركات جمعیتی	مهاجرت های موقت و دائم، آمدوشد برای کار
تعامل اجتماعی	نحوه دیدار، نحوه خویشاوندی، مراسم و فعالیت های مذهبی، روابط متقابل اجتماعی
روابط در زمینه توزیع خدمات	جریان انرژی، شبکه مالی و وام، ارتباط آموزشی و تعلیماتی، سیستم های توزیع خدمات درمانی، عرضه خدمات تخصصی، تجاری و فنی، سیستم های حمل و نقل
روابط سیاسی - اداری	ارتباط متقابل ساختاری، جریان بودجه دولتی، وابستگی متقابل سازمانی و وابستگی اداری و سیاسی

مأخذ: قنبری و برقی، ۱۳۸۸: ۲۰۴.

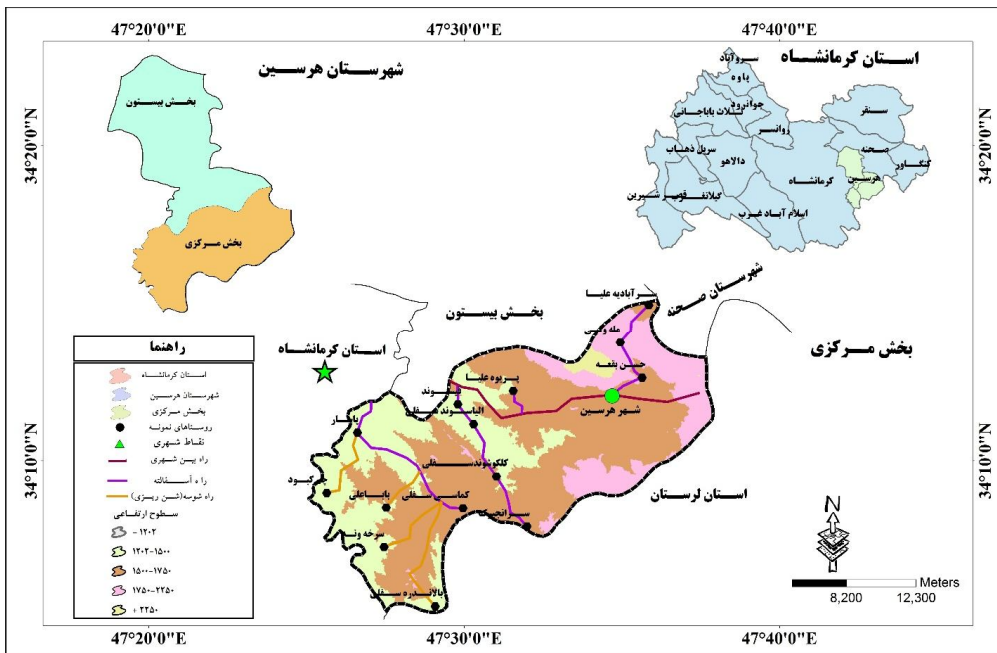

شکل ۱: مدل تحقیق - روابط عملکردی شهرها با حوزه نفوذ پیرامونی

محدوده و قلمرو پژوهش

استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۰ دارای ۱۴ شهرستان با ۳۱ نقطه شهری بوده است. شهرستان هرسین در شرق استان کرمانشاه بین ۴۷ درجه و ۱۲ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۴۲ دقیقه عرض شمالی و ۳۴ درجه و ۰٫۴ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی (سالنامه آماری استان کرمانشاه، ۱۳۹۰: ۹) واقع شده است که از شمال به شهرستان صحنه و از جنوب و شرق به استان لرستان و از غرب به شهرستان کرمانشاه محدود می‌باشد. با توجه به تقسیم‌بندی سازمان ملل و بر اساس آخرین سرشماری کشوری (۱۳۹۰) شهر هرسین در شهرستان هرسین با جمعیت ۴۹۹۶۷ نفر در رده شهرهای کوچک قرار

می‌گیرد؛ همچنین با توجه به طرح آمایش سرزمین ستیران این شهر جزو شهرهای سطح ۶ (شهرهای کوچک با جمعیت کمتر از ۵۰ هزار نفر) قرار دارد. محدوده مورد مطالعه بخش مرکزی شهرستان هرسین با دو دهستان حومه و چشمه کبود و جمعیت ۶۳۰۲۵ نفر است که ۷۹٫۲ درصد ساکن در شهر هرسین و ۱۳۰۵۸ نفر (معادل ۲۰٫۷ درصد) ساکن در نواحی روستایی این بخش می‌باشند. با توجه به مجاورت این بخش با شهر کرمانشاه و فاصله ۴۷ کیلومتری شهر هرسین با شهر کرمانشاه (با فاصله زمانی حدود ۴۵ دقیقه) مطالعه حاضر به بررسی تطبیقی روابط عملکردی روستائیان با این دو شهر می‌پردازد.

شکل ۲: موقعیت جغرافیایی روستاهای نمونه و تقسیمات سیاسی محدوده پژوهش.

جدول ۲: جامعه نمونه مورد مطالعه در بخش مرکزی شهرستان هرسین

تعداد نمونه (خانوار)	جمعیت		تعداد خانوار		فاصله تا شهر		روستاهای نمونه	دهستان
	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	کرمانشاه	هرسین		
۱۲	۷۸	۱۱۰	۱۹	۲۳	۴۲	۵	پریوه علیا	حومه
۲۰	۱۰۹	۱۵۳	۳۰	۳۵	۴۷	۵,۵	حسن بقعه	
۸	۷۶	۶۹	۲۰	۱۴	۵۰	۱۵	مله ولی	
۱۲	۸۵	۱۱۲	۲۲	۲۳	۵۵	۱۷	سر آباد علیا	
۲۰	۴۲۲	۴۳۳	۱۱۹	۹۸	۳۵	۶	قیسوند	
۳۶	۲۷۰	۲۹۹	۶۱	۵۳	۳۸	۹	الیاسوند سفلی	
۱۳	۱۱۱	۱۵۵	۲۸	۳۱	۳۰	۱۵	کلکوشوند سفلی	
۱۷	۱۶۲	۱۶۲	۳۵	۳۶	۴۵	۲۲,۵	سرانجیرک	
۲۰	۴۶۵	۵۱۲	۱۱۶	۱۱۳	۵۵	۳۰,۵	پاسار	چشمه کبود
۱۴	۱۴۶	۱۵۲	۳۲	۳۴	۶۰	۴۰,۵	بابا علی	
۱۸	۱۴۵	۱۵۲	۳۶	۳۳	۶۵	۴۲,۵	سرخه وند	
۷	۷۴	۷۰	۱۴	۱۲	۲	۳۵	چم کبود	
۲۰	۱۰۰	۱۵۲	۲۳	۳۵	۷۰	۵۰	کماسی سفلی	
۱۲	۱۱۹	۱۲۹	۲۷	۲۳	۷۲,۵	۵۵	بالندره سفلی	
۲۲۹	۲۳۹۲	۲۵۸۷	۵۸۲	۵۳۶	-	-	جمع	

منبع: مرکز آمار سرشماری ۱۳۸۵-۱۳۹۰ و یافته‌های تحقیق.

با حذف ۴ روستای زیر ۱۰ نفر به ۵۸ روستا تقلیل یافت. مطابق فرمول تعیین حجم نمونه تعداد ۱۴ روستا معادل ۲۴ درصد جامعه به صورت تصادفی به عنوان نمونه انتخاب شد.

روش تحقیق

روش انجام پژوهش توصیفی-تحلیلی با رویکرد تطبیقی است. جامعه آماری پژوهش ۶۲ روستای دارای سکنه بخش مرکزی شهرستان هرسین است که

اصلاح قرار گرفت. سوالات پرسش‌نامه در طیف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) تنظیم شد. آلفای کرونباخ پرسش‌نامه ۰,۸۶ به دست آمد که بیانگر پایایی نسبتاً مطلوب پرسش‌نامه می‌باشد. در روش میدانی اعضای نمونه در هر روستا به روش تخصیص به نسبت تعیین گردید. همچنین در هر روستا روستائیان به روش تصادفی انتخاب و در صورت ابراز تمایل، در تکمیل پرسش‌نامه مشارکت داشتند. زمان انجام مطالعات میدانی تحقیق تابستان ۱۳۹۳ بوده است.

در ادامه اطلاعات گردآوری شده در مرحله مطالعات میدانی به کمک بسته‌های نرم‌افزاری مرتبط (Exell, GIS, SPSS) تجزیه و تحلیل گردید. مطابق جدول ۳ سطح ارتباطات روستائیان در ۱۴ روستای مورد بررسی با شهرهای هرسین و کرمانشاه به تفکیک ۴ بُعد (اقتصادی- خدماتی- اجتماعی و فرهنگی - تجاری) ذیل ۲۶ متغیر با ۴۱ شاخص در ارتباط با دو شهر هرسین و کرمانشاه با مقیاس عمدتاً رتبه‌ای کمی گردید.

$$n = \frac{1/96^2 \times 0/5 \times 0/5 \times 58}{0/22^2 \times 58 - 0/22^2 + 1/96^2 \times 0/5 \times 0/5} - \frac{51/86}{3/52} = 14$$

با توجه به حجم خانوار در روستاهای نمونه (۲۳۹۲ خانوار) در فرمول کوکران حجم نمونه معادل ۲۲۹ خانوار تعیین گردید که بر اساس قاعده تسهیم به نسبت، تعداد خانوارهای نمونه در هر یک از روستاهای مورد بررسی تعیین گردید (جدول ۲).

$$n = \frac{(1/96)^2 \times 0/25}{(0/0.062)^2} \approx 229$$

$$1 + \frac{1}{2392} \left(\frac{(1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{(0/0.062)^2} - 1 \right)$$

جمع‌آوری اطلاعات ترکیبی از روش‌های میدانی و اسنادی بوده است. در روش اسنادی از آمار و اطلاعات گردآوری شده از فرمانداری، مرکز آمار ایران و سالنامه‌های آماری کشور و استان کرمانشاه و منابع کتابخانه‌ای (مقالات و کتاب‌های مرتبط با موضوع روابط شهر و روستا، روستا-شهرها و...) استفاده شد. در این مطالعه روابط روستائیان با شهر هرسین و کرمانشاه پس از مطالعات گسترده اسنادی شناسایی و سپس به کمک دهیاران و اساتید دانشگاه مورد حک و

جدول ۳: ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های تحقیق در بررسی روابط شهر و روستا.

ابعاد	شاخص	تعداد گویه	مقیاس سنجش	جهت متغیر
اقتصادی	میزان سهولت در دسترسی به بازار	۱	رتبه‌ای	مثبت
	حجم خرید از بازار	۱	رتبه‌ای	
	حجم محصولات عرضه شده به بازار	۱	رتبه‌ای	
	میزان تهیه نهادهای کشاورزی (بذر، سم، کود و...)	۱	رتبه‌ای	مثبت
	دسترسی به نهادهای کشاورزی	۱	رتبه‌ای	
	سطح ارتباط با خرده‌فروشی‌ها	۱	رتبه‌ای	مثبت
سطح ارتباط با میادین تره‌بار	۱	رتبه‌ای		
روابط میدانی	میزان تأمین مایحتاج اساسی خوراکی (نان، برنج، روغن و...)	۱	رتبه‌ای	مثبت
	میزان تأمین مایحتاج اساسی غیرخوراکی (کفش، پوشاک و...)	۱	رتبه‌ای	
	میزان تأمین مایحتاج غیراساسی (کامپیوتر، مبلمان، مواد پاک‌کننده، لوازم منزل و...)	۱	رتبه‌ای	
	میزان خرید ادوات و لوازم کشاورزی	۱	رتبه‌ای	
مثبت	فروش محصولات زراعی	۱	رتبه‌ای	مثبت
	فروش محصولات باغی	۱	رتبه‌ای	
	فروش محصولات دامی	۱	رتبه‌ای	
	فروش دام زنده	۱	رتبه‌ای	
مثبت	تعداد سفرهای روزانه	۱	نسبی	مثبت
	تعداد سفرهای هفتگی	۱	نسبی	

منفی	رتبه‌ای	۱	میزان تمایل به مهاجرت	روابط خدماتی
مثبت	رتبه‌ای	۱	تهیه محصولات فرهنگی (کتاب، مجله و...)	
	رتبه‌ای	۱	میزان روابط فردی با ساکنان شهر	
مثبت	رتبه‌ای	۱	میزان دسترسی به وسایل حمل‌ونقل عمومی	
	رتبه‌ای	۱	میزان دسترسی به جایگاه توزیع مواد سوختی (در صورت داشتن وسیله نقلیه)	
	رتبه‌ای	۴	میزان استفاده از خدمات ارتباطی (تلفن، اینترنت، ثبت‌نام اینترنتی، پرداخت قبوض)	
	رتبه‌ای	۵	میزان استفاده از خدمات آموزشی (ابتدایی، راهنمایی، متوسطه، هنرستان، مراکز آموزش عالی)	
	رتبه‌ای	۶	میزان استفاده از خدمات بهداشتی - درمانی (پزشک، داروخانه، دندان‌پزشک، دامپزشک، اورژانس بیمارستانی، خدمات تخصصی بیمارستانی)	
	رتبه‌ای	۴	میزان استفاده از خدمات بانکی، صندوق قرض‌الحسنه، بیمه محصولات کشاورزی، حساب بانکی	

منبع: یافته‌های پژوهش ۱۳۹۳

بحث اصلی

بر اساس یافته‌های توصیفی تحقیق میانگین سنی افراد مورد مطالعه در ۱۴ روستای نمونه ۴۹ سال بوده است، از نظر سطح تحصیلات ۴۱/۹ درصد پاسخگویان بی‌سواد، ۳۱/۹ درصد ابتدایی، ۱۵/۳ درصد راهنمایی، ۹/۲ درصد دیپلم، ۱/۳ درصد فوق‌دیپلم و ۰/۴ درصد دارای تحصیلات لیسانس بوده‌اند. میانگین تعداد افراد خانوار در جامعه مورد بررسی ۴/۸۱ نفر بوده‌است؛ همچنین ۲۱/۴ درصد پاسخگویان شاغل در مشاغل خدماتی و ۷۷/۶ درصد کشاورز بوده‌اند. جهت مقایسه روابط عملکردی روستاهای مورد مطالعه در ارتباط با دو شهر هرسین و کرمانشاه با توجه به توزیع نرمال متغیرها از آزمون تی جفت نمونه ای (به منظور سنجش سطح اختلاف دو شهر در بررسی روابط) استفاده شده است. از این آزمون می‌توان زمانی استفاده کرد که داده‌ها به صورت جفتی باشند (حبیب‌پور و صفری، ۱۳۹۱: ۵۵۲) و یکی از کاربردهای آن مقایسه میانگین مقادیر مربوط به دو اندازه‌گیری در یک جامعه است. با توجه به این‌که در این مطالعه از پاسخگویان سطح و میزان روابط در ابعاد مورد بررسی به تفکیک شهر هرسین و کرمانشاه سنجش شده است، از این آزمون استفاده گردید. فرض صفر در طرح داده‌های جفت این است که اختلافی

بین مقادیر میانگین جفت‌ها وجود ندارد و فرض تحقیق نقطه مقابل آن است.

الف- مقایسه روابط اقتصادی و اجتماعی -

فرهنگی روستائیان با شهر هرسین و کرمانشاه: نتایج آزمون تی جفت نمونه‌ای در مورد ۷ متغیر اقتصادی در ارتباط با دو شهر هرسین و کرمانشاه (جدول ۴) بیانگر این مطلب است که در تمامی متغیرها تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین روابط اقتصادی روستائیان با دو شهر هرسین و کرمانشاه وجود دارد. مطابق جدول با استناد به $\text{Sig} \leq 0.05$ و آماره های t میانگین تمامی متغیرها در ارتباط با روابط اقتصادی روستائیان با «شهر هرسین» بیشتر از «شهر کرمانشاه» است.

با استناد به سطح معناداری در آزمون $\text{Sig} \leq 0.05$ و آماره‌های t تفاوت معناداری بین میانگین ۵ متغیر مورد استفاده جهت سنجش روابط اجتماعی - فرهنگی روستائیان با دو شهر هرسین و کرمانشاه مشاهده می‌شود (جدول ۴). مشاهده می‌گردد که میانگین تمامی متغیرهای مورد بررسی در ارتباط با روابط اجتماعی - فرهنگی روستائیان با «شهر هرسین» بیشتر از «شهر کرمانشاه» است.

جدول ۴: مقایسه روابط اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی روستائیان با شهر هرسین و کرمانشاه به کمک آزمون تی جفت نمونه ای

سطح معناداری (Sig)	آماره T	95% Confidence Interval of the Difference		اختلاف میانگین	میانگین	نقاط شهری	متغیر	بعد				
		حداکثر	حداقل									
۰,۰۰	۱۶,۰۳	۱,۳۷۳	۱,۰۷۲	۰,۰۷	۳,۳۶	هرسین	میزان سهولت در دسترسی به بازار	روابط اقتصادی				
					۲,۱۴	کرمانشاه						
۰,۰۰	۱۴,۸۱	۱,۳۸۰	۱,۰۵۶	۰,۰۸	۳,۳۵	هرسین	خرید از بازار		روابط اقتصادی			
					۲,۱۳	کرمانشاه						
۰,۰۰	۹,۱۶	۰,۸۷۰	۰,۵۶۲	۰,۰۷	۲,۸۶	هرسین	میزان محصولات عرضه شده به بازار			روابط اقتصادی		
					۲,۱۴	کرمانشاه						
۰,۰۰	۱۵,۶۱	۱,۲۷۴	۰,۹۸۸	۰,۰۷	۲,۴۶	هرسین	میزان تهیه نهاده های کشاورزی				روابط اقتصادی	
					۱,۳۳	کرمانشاه						
۰,۰۰	۳,۷۰	۰,۱۷۴	۰,۰۵۳	۰,۰۳	۱,۱۷	هرسین	میزان دسترسی به ادوات کشاورزی					روابط اقتصادی
					۱,۰۶	کرمانشاه						
۰,۰۰	۱۶,۷۸	۱,۵۹۶	۱,۲۶۰	۰,۰۸	۳,۲۰	هرسین	میزان ارتباط با خرده فروشی ها	روابط اقتصادی				
					۱,۷۷	کرمانشاه						
۰,۰۰	۹,۰۵	۰,۹۲۵	۰,۵۹۴	۰,۰۸	۲,۳۸	هرسین	سطح ارتباط با میادین تره بار		روابط اقتصادی			
					۱,۶۲	کرمانشاه						
۰,۰۰	۵,۷۴	۰,۳۶۹	۰,۱۸۱	۰,۰۴	۰,۴۵	هرسین	تعداد سفرهای روزانه			روابط اجتماعی فرهنگی		
					۰,۱۸	کرمانشاه						
۰,۰۰	۸,۷۰	۲,۱۶۹	۱,۳۶۸	۰,۲۰	۳	هرسین	تعداد سفرهای هفتگی				روابط اجتماعی فرهنگی	
					۱,۲۳	کرمانشاه						
۰,۰۰	۸,۵۷	۱,۰۳۶	۰,۶۴۹	۰,۰۹	۴,۴۳	هرسین	میزان تمایل به مهاجرت					روابط اجتماعی فرهنگی
					۳,۵۹	کرمانشاه						
۰,۰۰	۵,۷۱	۰,۳۶۴	۰,۱۷۷	۰,۰۴	۱,۴۳	هرسین	میزان دسترسی به محصولات فرهنگی	روابط اجتماعی فرهنگی				
					۱,۱۶	کرمانشاه						
۰,۰۰	۷,۳۵	۰,۵۳۲	۰,۳۰۷	۰,۰۵	۴,۰۳	هرسین	میزان روابط فردی با ساکنان شهری		روابط اجتماعی فرهنگی			
					۳,۶۱	کرمانشاه						

منبع: یافته‌های پژوهش ۱۳۹۳

روستائیان با دو شهر هرسین و کرمانشاه (جدول ۵) بیانگر این مطلب است که تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین روابط خدماتی روستائیان با شهر هرسین و کرمانشاه وجود دارد ($Sig. \leq 0.05$ و آماره‌های T) مطابق جدول میانگین تمامی متغیرهای مورد نظر به جز «میزان استفاده از خدمات بهداشتی-درمانی» با «شهر هرسین» بیشتر از «شهر کرمانشاه» است. لازم به ذکر است که نتایج حاصل از مطالعات میدانی نشان داد با توجه به فقدان امکانات بهداشتی و درمانی مناسب در هرسین روستائیان نیازهای درمانی خود را عمدتاً از شهر کرمانشاه تامین می‌نمایند، به همین دلیل ملاحظه می‌شود که میانگین میزان استفاده از امکانات بهداشتی در شهر کرمانشاه با ۲,۷۸ بیشتر از شهر هرسین با ۲,۶۱ است.

ب- مقایسه روابط تجاری/مبادله ای و خدماتی روستائیان با شهر هرسین و کرمانشاه: با استناد به مقدار آزمون ($Sig. \leq 0.05$) و آماره های t در مورد ۸ متغیر مورد استفاده به منظور سنجش روابط تجاری روستائیان با دو شهر هرسین و کرمانشاه (جدول ۵) در تمامی متغیرها به جز «تأمین مایحتاج غیراساسی» تفاوتی قابل توجه بین روابط تجاری روستائیان با دو شهر هرسین و کرمانشاه وجود دارد، مشاهده می‌گردد که میانگین تمامی متغیرهای مورد نظر به جز «فروش محصولات باغی» که عمدتاً به کرمانشاه برده می‌شود در سایر متغیرها روستائیان با «شهر هرسین» بیشتر از «شهر کرمانشاه» در ارتباط هستند.

بررسی آزمون تی جفت نمونه‌ای در مورد ۶ متغیر مورد بررسی به‌منظور سنجش سطح روابط خدماتی

جدول ۵: مقایسه روابط تجاری/ مبادله‌ای و خدماتی روستائیان با شهر هرسین و کرمانشاه به وسیله آزمون تی جفت نمونه

سطح معناداری (Sig..)	آماره T	95% Confidence Interval of the Difference		اختلاف میانگین	میانگین	نقاط شهری	متغیر	بعد
		حداکثر	حداقل					
۰,۰۰	۱۶,۷۱	۱,۳۶۷	۱,۰۷۹	۰,۰۷۳	۳,۳۱	هرسین	میزان تأمین مایحتاج اساسی خوراکی	روابط مبادله‌ای
					۲,۰۸	کرمانشاه		
۰,۰۰	۱۳,۱۶	۱,۲۴۰	۰,۹۱۷	۰,۰۸۲	۳,۱۱	هرسین	میزان تأمین مایحتاج اساسی غیرخوراکی	
					۲,۰۳	کرمانشاه		
۰,۶۲۹	۰,۴۸۴	۰,۲۲۲	-۰,۱۳۴	۰,۰۹۰	۱,۸۹	هرسین	میزان تأمین مایحتاج غیراساسی	
					۱,۸۴	کرمانشاه		
۰,۰۰۱	-۳,۳۹	-۰,۱۱۱	-۰,۴۲۱	۰,۰۷۹	۱,۸۹	هرسین	میزان فروش محصولات باغی	
					۲,۱۵	کرمانشاه		
۰,۰۰۰	۱۴,۰۱	۱,۲۴۵	۰,۹۳۸	۰,۰۷۸	۳,۲۶	هرسین	میزان فروش محصولات زراعی	
					۲,۱۷	کرمانشاه		
۰,۰۰۰	۶,۶۷	۰,۳۶۸	۰,۲	۰,۰۴۳	۱,۴۰	هرسین	میزان فروش محصولات دامی	
					۱,۱۱	کرمانشاه		
۰,۰۰۰	۱۵,۸۵	۱,۵۰۲	۱,۱۷۰	۰,۰۸۴	۲,۹۱	هرسین	میزان فروش دام زنده	
					۱,۵۸	کرمانشاه		
۰,۰۰۲	۳,۱۱	۰,۲۸۵	۰,۰۶۴	۰,۰۵۶	۱,۳۸	هرسین	میزان خرید ادوات و لوازم کشاورزی	
					۱,۲۱	کرمانشاه		
۰,۰۰	۱۱,۳۹	۰,۸۶۱	۰,۶۰۷	۰,۰۶۴	۲,۸۷	هرسین	میزان دسترسی به وسایل حمل‌ونقل عمومی	روابط خدماتی
					۲,۱۴	کرمانشاه		
۰,۰۰	۸,۹۶	۱,۴۳۶	۰,۹۱۰	۰,۱۳۱	۳,۱۰	هرسین	میزان دسترسی به جایگاه توزیع مواد سوختی	
					۱,۹۲	کرمانشاه		
۰,۰۰	۹,۲۸	۰,۴۵۴	۰,۲۹۵	۰,۰۴۰	۲,۰۶	هرسین	میزان استفاده از خدمات ارتباطی	
					۱,۶۸	کرمانشاه		
۰,۰۵	-۱,۹۴	۰,۰۰۲	-۰,۳۵۶	۰,۰۹۱	۲,۶۱	هرسین	میزان استفاده از خدمات بهداشتی- درمانی	
					۲,۷۸	کرمانشاه		
۰,۰۰	۱۰,۶	۰,۳۹۸	۰,۲۰۴	۰,۰۲۴	۱,۳۴	هرسین	میزان استفاده از تسهیلات اعتباری مالی	
					۱,۰۹	کرمانشاه		
۰,۰۰	۱۰,۶۹	۱,۰۱	۰,۶۹۵	۰,۰۸۰	۱,۹۸	هرسین	میزان استفاده از امکانات آموزشی	
					۱,۱۳	کرمانشاه		

منبع: یافته‌های پژوهش ۱۳۹۳

شهر هرسین و کرمانشاه وجود دارد. به‌طوری که «روابط اقتصادی» روستائیان با شهر هرسین با میانگین ۲,۳۴ بیشتر از شهر کرمانشاه با ۱,۶۲، «روابط تجاری» روستائیان با شهر هرسین با میانگین ۲,۳۸ بیشتر از شهر کرمانشاه با ۱,۵۰ و «روابط اجتماعی- فرهنگی» روستائیان با شهر هرسین با میانگین ۲,۶۹ بیشتر از شهر کرمانشاه با ۲,۴۱ است، اما «روابط خدماتی» روستائیان با شهر هرسین با میانگین ۱,۸۶ کمتر از شهر کرمانشاه با ۱,۸۹ است.

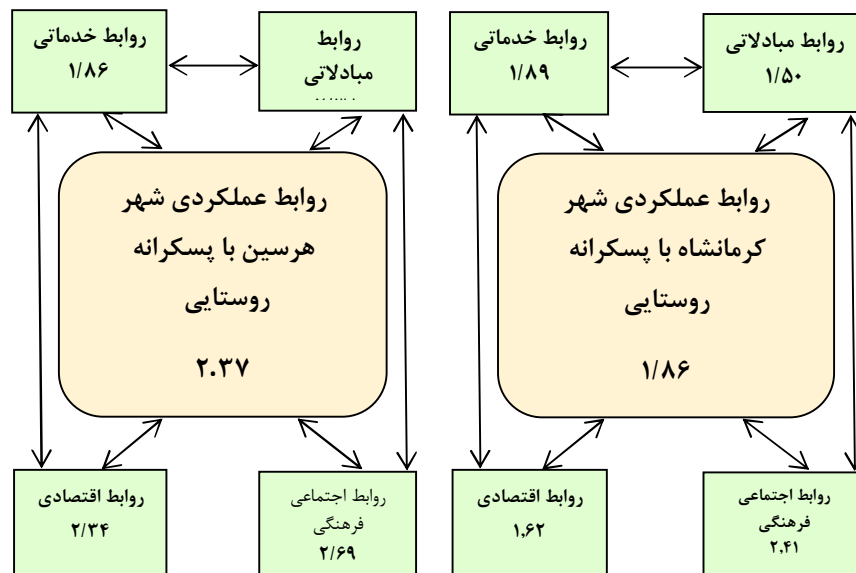
ج- مقایسه روابط عملکردی روستائیان با دو شهر هرسین و کرمانشاه: جهت پاسخگویی به سوال تحقیق روابط روستاهای مورد مطالعه با دو شهر هرسین و کرمانشاه در ۴ بُعد با استفاده از آزمون تی استیودنت برای مقایسه‌های زوجی به شرح ذیل مورد بررسی و مقایسه قرار گرفت (جدول ۶).

با استناد به مقدار آزمون (Sig. ≤ 0.05) و آماره‌های t، تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین سطح روابط اقتصادی، تجاری، اجتماعی- فرهنگی و خدماتی روستائیان با دو

جدول ۶: مقایسه نهایی دو شهر هرسین و کرمانشاه برحسب آزمون تی جفت نمونه ای

سطح معناداری (Sig..)	T آماره	95% Confidence Interval of the Difference		اختلاف میانگین	میانگین	شهرهای مورد مقایسه	ابعاد مورد بررسی در بررسی سطح روابط روستائیان با دو شهر مورد بررسی
		حداکثر	حداقل				
۰,۰۰	۱۹,۴۶	۰,۷۸۸	۰,۶۴۳	۰,۰۳۷	۲,۳۴	هرسین	روابط اقتصادی روستائیان با شهر
					۱,۶۲	کرمانشاه	
۰,۰۰	۲۴,۴۳	۰,۹۵۲	۰,۸۱۰	۰,۰۳۶	۲,۳۸	هرسین	روابط تجاری روستائیان با شهر
					۱,۵۰	کرمانشاه	
۰,۰۰	۶,۲۰	۰,۳۶۸	۰,۱۹۰	۰,۰۴۵	۲,۶۹	هرسین	روابط اجتماعی- فرهنگی روستائیان با شهر
					۲,۴۱	کرمانشاه	
۰,۰۴۱	-۰,۸۱	۰,۰۴۴	-۰,۱۰۶	۰,۰۳۸	۱,۸۶	هرسین	روابط خدماتی روستائیان با شهر
					۱,۸۹	کرمانشاه	
۰,۰۰	۲۱,۴۹	۰,۵۵۲	۰,۴۵۶	۰,۰۲۴	۲,۳۷	هرسین	روابط عملکردی روستائیان با شهر
					۱,۸۶	کرمانشاه	

منبع: یافته‌های پژوهش ۱۳۹۳

شکل ۳: مقایسه روابط عملکردی روستائیان با دو شهر هرسین و کرمانشاه ۱۳۹۳.

د- تحلیل فضایی روابط عملکردی روستائیان در روستاهای مورد بررسی با دو شهر هرسین و کرمانشاه: بدین منظور از آزمون تجزیه واریانس یک طرفه استفاده گردید. مطابق جدول ۷ براساس نتایج آزمون با توجه به سطح معناداری (Sig=0.00) میانگین روابط عملکردی روستائیان در روستاهای مورد بررسی با شهر هرسین و کرمانشاه برابر نیست. همان‌طور که در جدول ۱۱ مشاهده می‌شود بیشترین روابط عملکردی در سطح روستاهای مورد بررسی با

با توجه به نتایج آزمون در مورد روابط عملکردی روستائیان (که حاصل ترکیب ۸ متغیر خدماتی، ۱۰ متغیر اقتصادی، ۸ متغیر تجاری و ۶ متغیر آموزشی و فرهنگی است) مشاهده می‌شود که تفاوت چشمگیری بین روابط عملکردی روستائیان با شهر هرسین و کرمانشاه وجود دارد (Sig.≤0.05). به طوری که روابط عملکردی روستائیان با شهر هرسین با میانگین ۲,۳۷ بیشتر از شهر کرمانشاه با ۱,۸۶ است.

عملکردی روستائیان با شهر کرمانشاه فاصله کم این روستا با شهر کرمانشاه (۲ کیلومتر) است. نتایج نشان داد روستائیان شهرستان با شهرهای میانه اندام (هرسین) روابط عملکردی قوی تری دارند. لذا توجه به شهرهای میانه اندام می تواند روند تمرکزگرایی را تعدیل کرده تا راه حلی برای مسئله نخست شهری باشد. لذا این شهرها می توانند در درون یک شبکه شهری متوازن و بر پایه نظام سلسله مراتب، نقش های مورد انتظار را در فرایند توسعه پایدار ناحیه ای به خوبی ایفا کنند.

شهر هرسین مربوط به روستای پریوه علیا با میانگین ۲/۶۸ و کمترین مربوط به روستای بالندره سفلی با میانگین ۱/۹۳ است. همچنین بیشترین روابط عملکردی در سطح روستاهای مورد بررسی با شهر کرمانشاه مربوط به روستای چم کبود با ۲/۶۶ با میانگین ۲/۶۸ و کمترین مربوط به روستای مله ولی با میانگین ۱/۵۴ است. مطابق شکل ۴ در کلیه روستاهای مورد بررسی بجز روستای چم کبود، میانگین روابط با شهر کرمانشاه پائینتر از شهر هرسین است. لازم به ذکر است که دلیل بالابودن روابط

جدول ۷: آزمون مقایسه میانگین روابط عملکردی روستائیان بین روستاهای مورد بررسی با دو شهر هرسین و کرمانشاه

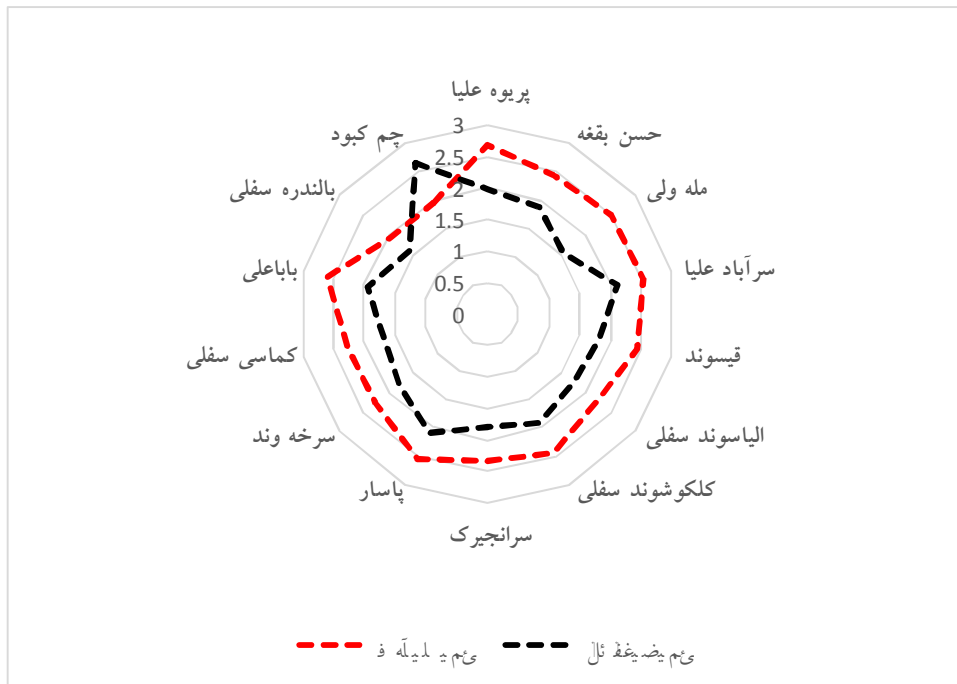
Anova		جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معناداری
شهر هرسین	بین گروهی	۷,۹۶۰	۱۳	۰,۶۱۲	۸,۲۶۰	۰,۰۰
	درون گروهی	۱۵,۹۳۸	۲۱۵	۰,۰۷۲		
	کل	۲۳,۸۹۸	۲۲۸			
شهر کرمانشاه	بین گروهی	۹,۴۵۷	۱۳	۰,۷۲۷	۱۰,۸۵۸	۰,۰۰
	درون گروهی	۱۴,۴۰۵	۲۱۵	۰,۰۶۷		
	کل	۲۳,۸۶۲	۲۲۸			

منبع: یافته های پژوهش ۱۳۹۳

جدول ۸: میانگین روابط عملکردی خانوارهای روستایی با شهرهای هرسین و کرمانشاه و ابعاد مورد بررسی

نام روستا	اقتصادی		اجتماعی-فرهنگی		خدماتی		مبادلاتی		روابط عملکردی	
	هرسین	کرمانشاه	هرسین	کرمانشاه	هرسین	کرمانشاه	هرسین	کرمانشاه	هرسین	کرمانشاه
پریوه علیا	۲,۰۷	۱,۴۴	۲,۸	۲,۲۷	۲,۴۷	۲,۵۷	۲,۱۶	۲,۱۳	۲,۶۸	۱,۹۷
حسن بقفه	۱,۹۹	۱,۵۶	۲,۵	۲,۳۶	۲,۵۴	۲,۵۱	۲,۱	۲,۰۴	۲,۴۴	۱,۸۷
مله ولی	۲,۰۲	۱,۳۹	۲,۴۵	۲,۱۹	۲,۲۶	۱,۷۶	۲,۲۴	۱,۳۴	۲,۵۲	۱,۵۴
سرآباد علیا	۲,۲۱	۲,۱	۲,۷۳	۲,۱۳	۲,۳۷	۲,۲۹	۲,۱۴	۱,۹۵	۲,۵۵	۲,۱
قیسوند	۱,۸	۱,۳۲	۲,۷۳	۲,۳	۲,۳۹	۲,۴۹	۱,۹۳	۲,۰۳	۲,۴۵	۱,۸۳
الیاسوند سفلی	۱,۹۱	۱,۳	۲,۸۲	۲,۵۱	۲,۰۹	۲,۳۱	۱,۶۴	۱,۷۶	۲,۲۳	۱,۷۴
کلکوشوند سفلی	۲,۰۷	۱,۴۸	۲,۵۴	۲,۳۸	۲,۳۲	۲,۲۷	۱,۸۸	۱,۹۵	۲,۴۳	۱,۹۲
سرانجیرک	۱,۹	۱,۳	۲,۶۱	۲,۴	۲,۵۲	۲,۴۲	۱,۸۹	۱,۷۷	۲,۳۳	۱,۷۹
پاسار	۲,۰۷	۱,۸۸	۲,۶۵	۲,۵۵	۲,۳۴	۲,۷	۱,۹	۲,۱	۲,۵۴	۲,۰۹
سرخه وند	۱,۸۵	۱,۲۹	۲,۷۱	۲,۶۷	۲,۴	۲,۴۲	۱,۷۸	۱,۷۵	۲,۲۵	۱,۸
کماسی سفلی	۱,۹۳	۱,۲۹	۲,۸۱	۲,۳۶	۲,۲۹	۲,۲۹	۱,۶۷	۱,۵۸	۲,۲۹	۱,۷
باباعلی	۲,۱۴	۱,۶۴	۲,۹۴	۲,۳۸	۲,۵۹	۲,۷۷	۲,۰۵	۲,۱۳	۲,۵۹	۱,۹۵
بالندره سفلی	۱,۳۶	۱,۱۷	۲,۵۲	۲,۴۸	۲,۳۱	۲,۳۳	۱,۵۷	۱,۴۴	۱,۹۳	۱,۵۸
چم کبود	۱,۶۳	۱,۹۶	۲,۳۴	۲,۳۶	۲,۲۷	۳,۳۶	۱,۴۸	۳,۱۷	۱,۹۵	۲,۶۶

منبع: یافته های پژوهش ۱۳۹۳

شکل ۴: میانگین روابط عملکردی خانوارهای روستایی با شهرهای هرسین و کرمانشاه

جدول ۹: شدت روابط با هرسین و کرمانشاه و نقطه جدایی روستاها با شهر هرسین

نام روستا	فاصله با شهر هرسین (کیلومتر)	فاصله با شهر کرمانشاه (کیلومتر)	جمعیت (۱۳۹۰)	نقطه جدایی با هرسین	نقطه جدایی با کرمانشاه
پریوه علیا	۵	۴۲	۷۸	۰/۱۴	۰/۲۶
حسن بقعه	۵,۵	۴۷	۱۰۹	۰/۱۸	۰/۳۵
مله ولی	۱۵	۵۰	۷۶	۰/۴۳	۰/۳۱
سرآباد علیا	۱۷	۵۵	۸۵	۰/۵۱	۰/۳۶
قیسوند	۶	۳۵	۴۲۲	۰/۳۹	۰/۵۱
الیاسوند سفلی	۹	۳۸	۲۷۰	۰/۴۷	۰/۴۵
کلکوشوند سفلی	۱۵	۳۰	۱۴۱	۰/۵۸	۰/۲۵
سرانجیرک	۲۲,۵	۴۵	۱۶۲	۰/۹۳	۰/۴۱
پاسار	۳۰,۵	۵۵	۴۶۵	۲/۰۸	۰/۸۵
بابا علی	۴۰,۵	۶۰	۱۴۶	۱/۵۹	۰/۵۲
سرخه وند	۴۲,۵	۶۵	۱۴۵	۱/۶۷	۰/۵۶
چم کبود	۳۵	۲	۷۸	۱/۰۲	۰/۰۱
کماسی سفلی	۵۰	۷۰	۱۰۰	۱/۶۴	۰/۵۰
بالندره سفلی	۵۵	۷۲,۵	۱۱۹	۱/۹۶	۰/۵۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

دوم متفاوت است. به طوری که هرچه روستا دارای جمعیت بیشتری باشد نفوذ شهر کمتر است که عمدتاً عامل آن را می‌توان تحرکات فضایی بالای جمعیتی این روستاها دانست. مطابق جدول ۱۰ در میان روستاهای مورد مطالعه بیشترین تأثیرپذیری روستاها از شهر هرسین مربوط به روستای پریوه علیا

هـ- نفوذپذیری روستاها از شهر هرسین و کرمانشاه (نقطه جدایی): جدول ۱۱ بیانگر نفوذپذیری یا نقطه جدایی روستاهای مورد مطالعه از شهر هرسین و کرمانشاه است. میزان نفوذ شهر بر روستاهای پیرامونی خود برحسب میزان جمعیت شهر در وهله اول و روستاهای مورد مطالعه در وهله

کرمانشاه نتوانسته است مانع روستائیان برای مراجعه و دریافت خدمات درمانی شود.

نتایج تحقیق با مطالعه فنی (۱۳۸۸) که اعلام می‌دارد: از دیدگاه منطقه‌ای شهرهای کوچک ایفاگر نقش‌هایی نظیر بازاریابی، عرضه و مرکزیت خدمات و فرآورده‌های کشاورزی هستند و مکانیکی و سجادی (۱۳۹۰) که بیان می‌کنند شهر کوچک اشنویه با کارکردهای اقتصادی مبنی بر محصولات کشاورزی، بازاری برای مبادله محصولات محلی ساکنان روستاها و ارائه خدمات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی فراهم آورده و نقش خود را در خدمات‌رسانی به حوزه نفوذ روستایی خود ایفا می‌نماید و افراخته و فرجام (۱۳۹۰) که بیان می‌دارند شهر سردشت استان هرمزگان مهم‌ترین مقصد ساکنان روستایی برای بهره‌مندی از خدمات است و خدمات موجود در شهر به‌استثنای پزشکی، دامپزشک و تعمیر ادوات کشاورزی، تأثیر فراوانی در رفع نیاز روستائیان دارند؛ همچنین با نتیجه تحقیق نیک‌سرشت و همکاران (۱۳۹۱) که شهر سربله اثرات مستقیمی بر روی روستاهای پیرامون داشته است و موجب افزایش درآمد، مشارکت جمعی، انگیزه‌های ماندگاری و افزایش امید به زندگی در روستاها شده است و سایر پژوهش‌ها همسویی نسبی دارد. با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و روابط گسترده اقتصادی، تجاری، اجتماعی- فرهنگی، و خدماتی روستائیان با شهر هرسین، می‌توان نتیجه گرفت که عملکرد شهر هرسین جز در زمینه خدمات درمانی چون خدمات بیمارستانی و اورژانس، در سایر زمینه‌های اقتصادی، تجاری، اجتماعی- فرهنگی مثبت بوده است؛ لذا با توجه به رشد ایستایی جمعیت شهرستان هرسین (۰/۶۷) و روستاهای بخش مرکزی (۲/۳۰-) به نظر می‌رسد که سرمایه‌گذاری در تجهیز مراکز دهستان‌ها به خدمات اولیه و ضروری درمانی در کنار ارتقاء کیفیت حمل و نقل موجود در منطقه برای دسترسی راحت‌تر روستائیان به مراکز خدمات درمانی موجود در شهر هرسین و کرمانشاه تنها راه برون‌رفت از این تنگنای خدماتی باشد. در مجموع، پیشنهادها

با ۰/۱۴ درصد و کمترین آن مربوط به روستای پاسار با ۲/۰۸ درصد است؛ همچنین بیشترین تأثیرپذیری روستاها از شهر کرمانشاه مربوط به چم‌کبود با ۰/۰۱ درصد و کمترین آن روستای پاسار با ۰/۸۵ درصد است. لازم به ذکر است که هرچه این میزان از یک کمتر باشد نشانه تسلط و نفوذ بیشتر شهر است. البته در جدول ۹ و فرمول زیر جمعیت شهر هرسین ۸۶۳۴۲ نفر و کرمانشاه ۱۸۷۹۳۸۵ نفر در نظر گرفته شده است.

$$B.P.D = \frac{dij}{1 + \sqrt{\frac{P_i}{P_j}}}$$

B.P.D = فاصله نقطه جدایی بین دو شهر = d فاصله بین دو شهر = P_i = جمعیت شهر بزرگ‌تر، P_j = جمعیت شهر کوچکتر

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

امروزه یکی از ملزومات توسعه روستایی تحلیل روابط عملکردی شهرهای کوچک با نواحی روستایی پیرامونی است. بررسی‌ها نشان می‌دهد جهت‌گیری نظام شبکه شهری در ایران و به تبع آن استان کرمانشاه گرایش به تمرکز دارد. بررسی ساختار فضایی استان کرمانشاه نشان‌دهنده عدم تعادل در سطح منطقه است به طوری که در طول ۲۵ سال اخیر (۹۰-۱۳۶۵) اگر چه تعداد شهرهای استان کرمانشاه اضافه شده است (از ۱۵ نقطه شهری به ۳۱ نقطه افزایش یافته) اما تنها شهر کرمانشاه (مرکز استان) با افزایش جمعیت روبه‌رو بوده و شهرهای دیگر استان همواره با کاهش جمعیت مواجه بوده‌اند. این امر لزوم توجه به شهرهای کوچک در سلسله مراتب شهری و تحلیل روابط آنها با پسرکرانه‌های روستایی را بارزتر می‌سازد. مطالعه حاضر حاکی از آن است که روابط روستائیان با شهر کرمانشاه یک جریان اختیاری و گاهی اجباری است. اجباری از آن لحاظ که روستائیان مجبورند به دلیل کمبود امکانات و کادر تخصصی بیمارستانی در شهر هرسین برای دریافت خدمات بیمارستانی و اورژانس به کرمانشاه مراجعه کنند، در این زمینه فاصله و دوری نسبی روستائیان از شهر

- موردی: شهر سردشت استان هرمزگان. مجله جغرافیای و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۷، مشهد. ۱۷۸-۱۴۵.
۶. آهنگری، نوید. سمیه محمدی حمیدی و فخرالدین حسین زاده. ۱۳۹۴. بررسی عملکرد شهرهای میانه اندام در فرایند توسعه پایدار ناحیه‌ای (مطالعه موردی: شهر بوکان). مجله آمایش جغرافیایی فضا، دوره ۵، شماره ۱۷. گرگان. ۹۹-۱۱۴.
۷. باقری، محمد. ۱۳۸۸. نقش شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان رزن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری. استاد راهنما: شهریور روستایی و ابوالفضل مشکینی. دانشگاه زنجان، گروه جغرافیا.
۸. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. ۱۳۸۸. الگوهای خدمات‌رسانی روستایی، معاونت عمران روستایی. چاپ اول، تهران.
۹. بوزرجمهری، خدیجه، حمید شایان، و براتعلی خاکپور و علی طاهری. ۱۳۹۲. بررسی و تحلیل اثرات روستا-شهرها و شهرهای کوچک در توسعه روستایی (مطالعه موردی: شهرستان نیشابور). مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال ۱۱، شماره ۲۱، مشهد. ۲۹۹-۲۷۵.
۱۰. پاپلی یزدی، محمدحسین. محمدمامیر ابراهیمی. ۱۳۸۱. نظریه های توسعه روستایی. تهران. انتشارات سمت.
۱۱. جمعه‌پور، محمود. بهزاد رشنوی. ۱۳۹۰. بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه مناطق روستایی پیرامون با تأکید بر کیفیت زندگی مورد مطالعه دهستان فیروزآباد شهرستان سلسله. مجله توسعه محلی، دوره سوم، شماره ۱. تهران. ۶۴-۴۵.
۱۲. حبیب‌پور، کرم، رضا صفری، ۱۳۹۱. راهنمای جامع کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی (تحلیل داده‌های کمی)، موسسه راهبرد پیمایش. چاپ پنجم، تهران.
۱۳. حسین‌آبادی، مصطفی. مهدی پورطاهری و اصغر محیط سکه روانی. ۱۳۹۱. تحلیلی بر نقش شهرهای کوچک در توسعه اقتصادی-اجتماعی روستاهای پیرامون، مطالعه موردی: شهرستان قیرکارزون. مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای. سال چهارم، شماره ۱۳. اصفهان. ۱۲۶-۱۱۵.
۱۴. داگلاس، مایک. ۱۳۸۸. استراتژی ایجاد شبکه منطقه‌ای به‌منظور تقویت پیوندهای میان شهر و روستا (دستور کاری برای پژوهش سیاست‌گذاری با اشاره به کشور اندونزی)، ترجمه سوسن چاره‌جو، مجله کتاب زیر جهت بهبود روابط شهر و روستا در سطح شهرستان ارائه می‌گردد:
- پژوهش مستمر پیرامون کیفیت خدمات ارائه شده سازمان‌های مختلف به روستائیان.
- مکان‌یابی و احداث بازار شهرستان هرسین و تقویت بازارهای هفتگی
- کوتاه کردن دست واسطه‌ها (خرید محصولات کشاورزی، باغی، دامی کشاورزان توسط دولت)
- گسترش فعالیت‌های صنعتی و غیرکشاورزی در روستاهای بخش مرکزی
- بهبود امکانات و تاسیسات زیرساختی همچون آسفالت جاده‌های روستایی، حمل‌ونقل، اینترنت و....
- تجهیز و ارتقاء مراکز خدمات کشاورزی شهرستان هرسین در کنار احداث واحدهای خدمات دامپزشکی در سطح روستاها
- تجهیز و ارتقاء توان خدمات‌دهی بیمارستان و بخش اورژانس بیمارستان شهدای شهرستان هرسین برای کاهش مراجعه به شهر کرمانشاه

منابع

۱. ابراهیم‌زاده، عیسی. ۱۳۹۱. سازمان‌یابی فضایی و روابط شهر و روستا با تأکید بر سیستان. چاپ اول، تهران، نشر مرنده.
۲. ابراهیم‌زاده، عیسی. نجمه طیبی و یوسف شفیع. ۱۳۹۱. تحلیلی کارکردی از نقش اقتصادی شهرهای کوچک در توسعه روستایی مطالعه موردی: زاهدشهر بخش شییکوفسا. مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ۲۳، شماره ۲. اصفهان. ۱۷۲-۱۵۱.
۳. افراخته، حسن. ۱۳۸۰. روابط متقابل شهر و روستا مطالعه موردی: ایران‌شهر. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره ۱۶، شماره ۲، شیراز. ۷۴-۴۹.
۴. افراخته، حسن. صادق برزگر. ۱۳۸۹. نقش شهرهای کوچک در توسعه ناحیه‌ای مطالعه موردی: شهر زیرآب. فصلنامه جغرافیا چشم‌انداز زاگرس، دوره ۲، شماره ۳، بروجرد. ۲۳-۵.
۵. افراخته، حسن. رسول فرجام. ۱۳۹۰. ارزشیابی عملکرد مراکز خدماتی حاصله از تصمیمات دولتی مطالعه

- تحول نواحی روستایی استان قزوین، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۸، شماره ۴، ۱۱۱-۷۹.
۲۶. طاهری، علی. خدیجه بوزرجمهری و حمید شایان و براتعلی خاکپور. ۱۳۹۰. بررسی و تحلیل اثرات توسعه روستا-شهرها و شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای و روستایی، نمونه موردی: شهرستان نیشابور. اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی توسعه روستایی، مشهد. ۶۸۰-۶۶۰.
۲۷. غفاری گیلانده، عطاء. محمدحسن یزدانی و فتح‌الله ویسی ناب. ۱۳۹۱. تحلیل نظام فضایی شهرهای استان کرمانشاه (۸۵-۱۳۵۵)، چهارمین همایش سراسری دانشجویان جغرافیا، تالار اندیشمندان علوم انسانی. تهران. ۱۰-۱.
۲۸. فنی، زهره. ۱۳۸۸. شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه‌ای منطقه‌ای. چاپ سوم، تهران. اول آذرخش.
۲۹. قدیری معصوم، مجتبی. مسعود مهدوی و حسن مطیعی لنگرودی و وحید ریاحی. ۱۳۸۶. تحلیل رابطه نوسهر گلبهار با روستاهای پیرامون. جغرافیا و توسعه، شماره ۱۰، زاهدان. ۱۲۹ تا ۱۴۴.
۳۰. قسمتی، باقر. ۱۳۷۹. بررسی روابط شهر و روستا با تکیه بر روابط تجاری محصولات کشاورزی در شهرستان ارومیه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، استاد راهنما: محمدعلی احمدیان. دانشگاه فردوسی مشهد. گروه جغرافیا.
۳۱. قنبری، یوسف. حمید برقی. ۱۳۸۸. تحلیلی بر رویکرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی با تأکید بر مدل یوفرد (رویکردی با نگرش فضائی به برنامه‌ریزی روستایی). مجله راهبرد یاس، شماره ۲۰، تهران. ۲۱۰-۱۹۶.
۳۲. معیدفر، سعید. صادق اکبری. ۱۳۸۶. مناسبات روستا با شهر و اثرات توسعه‌ای آن، مطالعه موردی شهرستان ساوجبلاغ. نشریه علوم جغرافیایی، جلد ۶، شماره ۸ و ۹. تهران. ۷۵-۹۶.
۳۳. میرزایی قلعه، فرزاد. بهرنگ کلانتری و محمد مولایی قلیچی و آئیژ عزمی. ۱۳۹۲. تحلیل روابط متقابل شهر و روستا در میزان توسعه یافتگی روستاهای دهستان حومه شهرستان هرسین، مجله مسکن و محیط روستا، پائیز ۹۲، شماره ۱۴۳، تهران. ۸۹-۱۰۰.
۳۴. میکانیکی، جواد. جعفر سجادی. ۱۳۹۰. کارکرد شهرهای کوچک در توسعه نواحی روستایی مطالعه ماه علوم اجتماعی، دوره جدید شماره ۲۰. تهران. ۹۵-۸۶.
۱۵. رضایی، مریم. مسعود تقوایی. ۱۳۸۸. جایگاه شهرهای کوچک در تعادل بخشی توزیع فضایی مورد استان ایلام. فصلنامه جمعیت، شماره ۶۸-۶۷. تهران. ۱۸-۱.
۱۶. رضوانی، علی اصغر. ۱۳۸۲. رابطه شهر و روستا، تهران. نشر ماکان.
۱۷. رضوانی، محمدرضا. علی گلی و سعیدرضا اکبریان رونیزی. ۱۳۸۶. نقش و عملکرد شهرهای کوچک در توسعه روستایی با استفاده از روش تحلیل شبکه مورد دهستان رونیز: شهرستان استهبان. فصل‌نامه پژوهش‌های جغرافیایی دانشگاه تهران، دوره ۳۹، شماره ۶۱، تهران. ۵۸-۴۵.
۱۸. روستایی، شهرپور. محمد باقری. ۱۳۸۹. بررسی عملکرد شهرهای کوچک در توسعه منطقه‌ای، مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان رزن. فصل‌نامه جغرافیایی چشم‌انداز زاگرس سال دوم، شماره ۴. بروجرد. ۲۱-۵.
۱۹. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کرمانشاه. ۱۳۹۰. سالنامه آماری استان کرمانشاه. کرمانشاه.
۲۰. سعیدی، عباس. ۱۳۸۲. روابط شهر و روستا و پیوندهای روستایی شهری. یک بررسی ادراکی. جغرافیا، شماره ۱، دوره جدید، تهران. ۹۰-۷۱.
۲۱. شمس‌الدینی، علی. علی شکور و محمدرضا رضایی و لیلی پناهی. ۱۳۹۰. تحلیلی جغرافیایی بر جریان‌ات متقابل روستایی-شهری مطالعه موردی مرودشت و روستاهای پیرامونی. فصلنامه جغرافیایی آمایش محیط، شماره ۱۲، ملایر. ۹۹-۷۹.
۲۲. شیرازی، محمدرضا. ۱۳۷۸. نقش کارکردهای شهرهای کوچک در توسعه روستایی مورد مطالعه: حمیدیه خوزستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیای روستایی، استاد راهنما: عباس سعیدی. دانشگاه شهید بهشتی. گروه جغرافیا.
۲۳. صباغ کرمانی، مجید. ۱۳۸۰. اقتصاد منطقه‌ای. چاپ اول. تهران، انتشارات سمت.
۲۴. ضرابی، اصغر. حسین پورقیومی و یاسر زراعی. ۱۳۹۰. بررسی روابط اقتصاد شهر و روستا در شهرهای متوسط: (نمونه موردی: شهرستان کازرون). رشد آموزش جغرافیا، شماره ۹۵، تهران. ۲۰ تا ۲۵.
۲۵. طاهرخانی، مهدی و رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. ۱۳۸۲. تحلیل نقش روابط متقابل شهر و روستا در

41. Hoggart, Keith, ed. 2016. *The city's hinterland: dynamism and divergence in Europe's peri-urban territories*. Routledge.
42. Mahdibeigi, H., Mahdavi, M., and Alihosseini, A. 2010. "Transforming large villages into small towns and studying their role in rural development through Network Analysis Methodology: Rural district of Southern Behnam Arab (Javad Abad zone from the region of Varamin)." *Journal of geography and regional planning* 3 (6): 158-168.
43. Mayfield, Lucy and Courtney, Paul and Tranter, Richard and Jones, Philip. 2005. *The role of small and medium-sized towns in rural development*, Centre for Agricultural strategy school of Agriculture policy and Development the University of Reading, www.sciencedirect.com, pp 1-258
44. Shamsoddini, A., and Mahdavi, M. 2011. *The performance of Masiri City in spatial equalization for surrounding villages, case: Central district of Rostam County, Iran*, *African Journal of Agricultural Research* 6(26): 5793- 5799.
45. Tacoli, Cecilia. 1998. *Rural urban interactions: A guide to the literature*, *Environment and Urbanization*:10(1): 142-166.
- موردی: اشنویه. اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی توسعه روستایی، مشهد. ۶۴۶-۶۵۹.
۳۵. نصیری، اسماعیل. ۱۳۸۸. بررسی تأثیر نقش شهرهای کوچک در سازمان‌دهی نظم فضایی مطالعه موردی: شهر بومهن. جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای. پیش‌شماره ۲، قشم. ۴۲-۲۷.
۳۶. نظریان، اصغر. ۱۳۷۵. جایگاه شهرهای کوچک در سازماندهی فضایی و توسعه ملی (مورد: استان زنجان). فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۴۲. اصفهان. ۷۱-۴۸.
۳۷. نوری، هدایت‌الله. حسن حسینی ابری و حسین خادمی. ۱۳۸۸. نقش شهرهای کوچک در تعادل بخشی نظام سکونتگاهی روستایی استان یزد. فصلنامه جغرافیا و توسعه. دوره ۷، شماره پیاپی ۱۳، زاهدان. ۷۷-۶۱.
۳۸. نیک‌سرشت، مهدی. فضیله دادورخانی و شاه بختی رستمی و معصومه شوهرانی‌نژاد. ۱۳۹۱. تحلیل و ارزیابی کارکرد شهرهای کوچک در توسعه روستایی پیرامونی نمونه موردی: شهر سرابله شهرستان شیروان-چرداول، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره ۲، شماره ۷، قشم. ۶۴-۵۳.
۳۹. یغفوری، حسن. مجتبی لطفی‌فر. ۱۳۹۲. بررسی جایگاه شهرهای کوچک در نظام سلسله‌مراتبی شهری، نمونه موردی شهر روانسر، پنجمین کنفرانس مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، مشهد. ۱۴-۱.
40. Graziano da Silva, José, and Shenggen Fan. 2017. "Smallholders and urbanization: Strengthening rural-urban linkages to end hunger and malnutrition." IFPRI book chapters. 14-23.